

Analysis of economic goals in the thought of Supreme Leader Imam Khamenei (Madzala al-Aali) (Madzala al-Aali) with an emphasis on Quranic concepts

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Morteza Rakhideh Dekht¹
Mohammad Mirzaei^{2*}
Javad Irvani³

How to cite this article

Rakhideh Dekht M, Mirzaei M M, Irvani J, Analysis of economic goals in the thought of Supreme Leader Imam Khamenei (Madzala al-Aali) (Madzala al-Aali) with an emphasis on Quranic concepts, *Journal of Quran and Medicine*. 2023; 7(5): 187-200.

1. PhD student, Department of Quranic and Hadith Sciences, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, Iran
2. Associate Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, Iran (corresponding author)
3. Professor, Department of Fiqh and Fundamentals of Islamic Law, Razavi University of Islamic Sciences, Mashhad, Iran.

* Correspondence:

Address:
Phone:
Email: mirzaee@razavi.ac.ir

ABSTRACT

In this study, the place of economic goals in the thought of Supreme Leader Imam Khamenei (Mad Zaleh Al-Ali) as the greatest policymaker of the country's economic policy is discussed. In this study, by evaluating the statements of Supreme Leader Imam Khamenei (Madh Zala Al-Ali) in his lectures, classrooms and writings, the researchers extract the most important goals in the field of his economic goals. In this study, the content analysis method is used to achieve The categories in the words of Supreme Leader Imam Khamenei (Madh Zala Al-Ali) are used to achieve economic goals in the society. In identifying categories extracted from the statements, speeches and meetings of Supreme Leader Imam Khamenei (Mad Zala Al-Ali), 7 categories of documenting economy to divine teachings, human dignity and religious dignity, effectiveness of religion in people's well-being, revival of belief in Economy and the manifestations of resurrection in economics were obtained. Based on this, the researchers come to the conclusion that the complete reliance of the Supreme Leader Imam Khamenei on God Almighty, along with his progressive thought in the field of economics, has led to the creation of a new way of thinking among the political and religious leaders of the countries of the world. With a single view, they sought to achieve the growth and excellence of the community and tried to provide the path of development and growth at the level of society, family and individual with a clear religious and economic perspective.

Keywords: Economic Goals. Islamic Thought. Monotheism and Resurrection in Economics. Precedence of Society Over the Individual. Unity Guidance.

تحلیل اهداف اقتصادی در اندیشه مقام معظم رهبری

امام خامنه ای (مد ظله العالی) (مد ظله العالی) با تاکید

بر مفاهیم قرآنی

مرتضی رخیده دخت^۱

دانشجوی دکتری، گروه علوم قرآنی و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران

محمد میرزایی^{۲*}

دانشیار، گروه علوم قرآنی و حدیث، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

جواد ایروانی^۳

استاد، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران.

چکیده

در این مطالعه به بررسی جایگاه اهداف اقتصادی در اندیشه مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی) به عنوان بزرگترین سیاستگذار سیاست اقتصادی کشور پرداخته میشود. پژوهشگران در این مطالعه با ارزیابی بیانات مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی) در سخنرانی ها، کلاس های درس و نوشتارهای ایشان استخراج مهمترین اهداف در حوزه اهداف اقتصادی ایشان می پردازند. در این مطالعه از روش تحلیل محتوا به جهت دستیابی به مقوله های موجود در کلام مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی) در رسیدن به اهداف اقتصادی در جامعه بهره برده میشود. در شناسایی مقوله های استخراجی از بیانات، گفتمان ها و دیدارهای مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی) ۷ مقوله مستند بودن اقتصاد به آموزه های الهی، کرامت انسانی و عزت مؤمنانه، کارآمدی دین در رفاه مردم، معاد باوری در اقتصاد و جلوه های معاد باوری در اقتصاد به دست آمد. بر این اساس پژوهشگران به این نتیجه میرسند که تکیه کامل مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی) بر خداوند متعال در کنار اندیشه پیشرو ایشان در حوزه اقتصاد منجر به ایجاد تفکری نو در میان رهبران سیاسی و دینی کشورهای جهان گردیده است. ایشان با نگاهی وحدانی به دنبال دستیابی جامعه به رشد و تعالی بیت و تلاش کردند با چشم انداز روشن دینی و اقتصادی مسیر توسعه و رشد را در سطح جامعه و خانواده و فرد فراهم آورند.

واژگان کلیدی: اهداف اقتصادی. اندیشه اسلامی. توحید و معاد در اقتصاد. تقدم جامعه بر فرد. هدایت وحدانی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۸

*نویسنده مسئول: mirzaee@razavi.ac.ir

مقدمه

در شریعت مقدس اسلام و سیره و حاکمیت پیامبر اکرم (ص) و همچنین امام علی (ع) با عنایت به جایگاه اقتصاد و تاثیر آن در جامعه، آیات و روایات فراوانی به این مهم پرداخته شده است. با تغییر ماهیت قدرت در دنیای معاصر، اقتصاد نه تنها یکی از عوامل اقتدار است بلکه در جایگاه ارتش های قدرتمند گذشته به اهرمی برای فشار به رقیبان و دشمنان تبدیل شده است. با ظهور پدیده انقلاب اسلامی و خصوصیت بلوک شرق و غرب نسبت به آن، فشار اقتصادی و تحریم به بزرگترین عامل فشار به جمهوری اسلامی ایران در کنار سایر تهدیدات و حمله ها تبدیل گردیده است. تدابیر امامین انقلاب در برابر این رویکرد و از جمله آنها تدوین سیاست های اقتصاد مقاومتی و ابلاغ آن از سوی امام خامنه ای (مد ظله العالی)، موجب عطف نگاهها به سوی چنین اندیشه ای گردید. ایشان به عنوان مفسر و متبحر در عرصه قرآن و حدیث، در تدابیر اقتصادی خویش نسبت به موضوعات و مسائل اقتصادی، و با عنایت به تجربه ای که در طول سالها ساکنان داری اجرایی، قانون گذاری و رهبری انقلاب دارند، در خلال مناسبت های مختلف به بیانات اقتصادی مبتنی بر قرآن و حدیث پرداخته اند که استخراج آنها می تواند به کشف اندیشه اقتصادی ایشان بینجامد. تحلیل اهداف در اندیشه اقتصادی امام خامنه ای یعنی ترسیم خط مشی های کلی ایشان در استفاده از تمامی ظرفیت ها و منابع برای رسیدن به رشد و مظاهر مادی و نهادینه کردن باورها و ارزش های الهی به منظور عدم وابستگی به مادیات و بازماندن از معنویات و همچنین اتخاذ روش هایی برای از بین بردن فقر و شکاف طبقاتی و گسترش عدل و داد و در نهایت رسیدن به حیات طیبه می باشد. اولین فرضی که در پی اثبات آن هستیم این است که اهداف اقتصادی در اندیشه مقام معظم رهبری امام خامنه ای (مد ظله العالی)، کاملاً در چارچوب اسلامی شکل گرفته و ریشه در قرآن و سنت دارد.

امام خامنه ای با توجه به نقش اندیشه و تفکر و تاثیر آن در زندگی بشر، عقیده دارند که باید فکر کردن در جامعه نهادینه شود و در این رابطه می فرمایند: مثلاً از شهید مطهری که نام می آوریم، فقط به علم شهید مطهری اهمیت نمی دهیم، به تفکر شهید مطهری اهمیت می دهیم. اگر کسی دارای تفکر بود، این روحیه موجب می شود که او بتواند مسائل مهم علم را هم کشف کند. اگر جوان ما، عالم ما، دانشمند ما متفکر بار آمده باشد، از آن ذخیره دانشی که در اختیار او است، ده ها و صدها مسأله ای جدید مطرح می کند و پاسخ می گیرد. پس استفاده ای از علم با تفکر ممکن است."^۱

مهمترین ویژگی های اندیشه و تفکر اسلامی با توجه به کتاب طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن با مقدمه آیت الله سید علی خامنه ای این گونه بیان شده است:

۱- خارج کردن معارف اسلامی از ذهنیت محض و ناظر بودن آنها به تکالیف عملی و زندگی اجتماعی

شخصیتی نباید از منافع عمومی بهره‌مندی بیشتری داشته باشد. عدالت اجتماعی نه تنها به توزیع منصفانه ثروت بلکه به توجه به نیازهای ضروری شهروندان نیز اشاره دارد. آیت‌الله خامنه‌ای در تفکر دینی خود، به مبارزه با استثمار غیرمنصفانه و سوءاستفاده از قدرت اقتصادی توسط برخی افراد و گروه‌ها تأکید می‌کند. او معتقد است که استفاده نابجا از ثروت و قدرت اقتصادی باعث ایجاد نابرابری های اجتماعی و مشکلات اقتصادی می‌شود و با اصول دینی سازگار نیست. امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به ارزش‌های اخلاقی و انسان‌مداری در اقتصاد تأکید دارد. او معتقد است که اقتصاد باید بر اساس اصول اخلاقی و انسان‌مداری عمل کند و به حفظ حقوق و کرامت انسان‌ها توجه داشته باشد. این شامل رعایت حقوق کارگران، عدم بهره‌برداری از کارگران و سوءاستفاده از آن‌ها، حفظ محیط زیست و توجه به استقلال اقتصادی کشورها است. حال آنکه در مطالعات آنها به اقتصاد مقاومتی اشاره شده است.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق به «چگونگی» عملی شدن هر بخش از تحقیق اشاره دارد. به طور دقیق‌تر، روش تحقیق در این مورد است که چگونه یک محقق به طور سیستماتیک یک مطالعه را طراحی می‌کند تا از اعتبار نتایج و قابل اعتماد بودن آنها، اطمینان حاصل کند و به اهداف و ضروریات تحقیق می‌پردازد.

هدف اصلی هر تحقیق حل یک مشکل یا پاسخگویی به یک سؤال و یا دستیابی به روابط بین متغیرهاست. اهداف فوری هر تحقیق از قبیل: کاوش، توصیف، پیش‌بین، تبیین و کنترل، و عمل محقق را کمک می‌کند تا دریابد چه سؤالاتی را پرسد و به دنبال چه پاسخی‌هایی بگردد. به عبارت دیگر، فصل روش‌شناسی باید با نشان دادن اینکه روش‌ها و تکنیک‌های انتخاب شده بهترین تناسب با اهداف و مقاصد تحقیق دارند امکان ارائه نتایج معتبر و قابل اعتماد را ممکن سازد و انتخاب‌های طراحی را توجیه کند. یک روش تحقیق خوب، یافته‌های علمی معتبری را ارائه می‌دهد، در حالی که روش‌شناسی ضعیف این کار را نمی‌کند.

نقشه‌های شناختی یا به اصطلاح دیگر مدل‌های گرافیکی علت و معلولی به عنوان یکی از روش‌های بیان تاثیرپذیری و تاثیرگذاری عوامل بر یکدیگر شناخته می‌شود. در حقیقت استفاده از نگاشت شناختی یک بیان گرافیکی از مجموعه قوانین و مقررات، رویدادها، نسبت‌ها و سایر مواردی از این دست در کنار گره‌ها روابط علت و معلولی میان گره‌ها می‌باشد. همچنین روش گردآوری داده‌ها از نوع پژوهش‌های غیر آزمایشی (اکتشافی) محسوب می‌شود.

بخش کیفی به بخشی اطلاق می‌شود که بر گردآوری و تجزیه و تحلیل کلمات (نوشتاری یا گفتاری) و داده‌های متنی تمرکز دارد، در حالی که تحقیقات کمی بر اندازه‌گیری و آزمایش با استفاده از داده‌های عددی متمرکز است. زمانی که اهداف و مقاصد تحقیق

۲- مطالعه هماهنگ و پیوسته مسائل فکری اسلام به عنوان اجزای یک مجموعه واحد به منظور استنتاج یک ایدئولوژی کامل و متناسب با زندگی چندبُعدی انسان

۳- استنباط اسلام از مدارک و متون اصلی دین یعنی قرآن و دوری از سلیقه‌ها و نظرهای شخصی.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای با بهره‌گیری از کتاب خدا در ضمن رهبری جامعه همواره در نظر و عمل حتی در حوزه‌های مختلف، به آیات قرآن کریم استناد می‌کنند. استنادی که از اعتقاد به محوریت این کتاب آسمانی نشأت گرفته است. در نگاه ایشان اهداف اقتصادی همان ارزش‌ها و هست‌هایی است که بدون در نظر گرفتن مجموعه آن، نمی‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های اقتصادی را بنا نهاد، همچنین این مقوله‌ها و ارزش‌ها را باید باهم دید و به طور ناقص نمی‌توان به آن‌ها توجه نمود. همان‌طور که اسلام ریشه حل مشکلات اقتصادی را در اصلاح عقیدتی و اخلاقی مردم می‌داند.

هدف از انجام این مطالعه، را می‌توان به صورت زیر خلاصه نمود: الف. شناخت دقیق‌تر اهداف اقتصادی که مقام معظم رهبری در کلام خود بیان کرده‌اند. در این راستا، مقوله‌ها، مفاهیم و ایده‌هایی که درباره اقتصاد و مفاهیم و کاربرد‌ها و جایگاه آن بیان شده است، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند.

ب. تفسیر و درک عمیق‌تر از آرمان‌ها و ایدئولوژی‌های اقتصادی مقام معظم رهبری و نقش آنها در اقتصاد و در تحول و توسعه کشور. این مطالعه به ما امکان می‌دهد تا رابطه بین اهداف اقتصادی کشور و دیدگاه اقتصادی رهبری بهتر درک گردد.

ج. ارائه پیشنهادات و توصیه‌هایی برای بهبود سیاست‌های اقتصادی و توسعه در کشور بر اساس آرمان‌ها و اهداف اقتصادی رهبری. این تحقیق می‌تواند به عنوان یک راهنمایی برای سیاستمداران و تصمیم‌گیران در تدوین سیاست‌های اقتصادی و توسعه استفاده شود، که با توجه به آرمان‌ها و ایدئولوژی‌های مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)، منجر به تحقق اهداف اقتصادی مطلوب و توسعه پایدار در منطقه بر مبنای دیدگاه الهی ایشان خواهد شد. به طور کلی، این مطالعه به منظور بهبود درک از اهداف اقتصادی مقام معظم رهبری و نقش آنها در سیاست و توسعه، و همچنین ارائه راهکارها و توصیه‌های مبتنی بر آنها، انجام می‌شود.

در تفکر دینی امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)، اقتصاد به عنوان یکی از ابعاد مهم زندگی انسان و جامعه مورد توجه قرار می‌گیرد حال آنکه قالب مطالعات صورت گرفته به اقتصاد مقاومتی پرداخته و اثری از نگاه مقوله‌های اقتصادی در دیدگاه وحدانی ایشان مشاهده نمی‌شود. آیت‌الله خامنه‌ای، به عنوان رهبر ارشد جمهوری اسلامی ایران، تفکرات خود را بر اساس اصول اسلامی و ارزش‌های دینی شکل می‌دهد. در این مفهوم، اقتصاد از دیدگاه دینی یکی از نهادهای اجتماعی است که باید بر اساس ارزش‌ها و اصول اسلامی عمل کند. امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) معتقد است که توزیع منصفانه ثروت و منافع اقتصادی باید در جامعه اسلامی حاکم باشد و هیچ گروه یا

داده‌ها شامل شناسایی گفته‌های اساسی و کلیدی و دسته‌بندی آنها بر حسب مفاهیم است. در گفت‌وگوهای پیاده‌شده از نور، معمولاً بسیاری از مطالب اضافی و تکراری است. بنابراین، محقق با شناسایی و پاکسازی نوشته می‌تواند به راحتی نکات اساسی موجود را شناسایی کند. سپس با انتخاب مقوله‌ها، گفته‌های اساسی مربوط به هر مفهوم در تمام متن‌ها را در کنار یکدیگر قرار دهد و دسته‌بندی کند. محتوای کیفی متشکل از مجموعه‌ای از فنونی است که برای تحلیل‌های سامانمند و برنامه‌ریزی‌شده متونی به کار می‌روند که در مطالعات و بررسی‌های طولی ۲۰ سال گذشته با موضوع پیامدهای روانشناختی-اجتماعی پدیده بیکاری به کار گرفته شدند. هدف از انجام تحلیل محتوای کیفی را می‌توان در قالب تمامی ارتباطات ثبت‌شده مفهوم سازی کرد (مثل گفته‌های ثبت‌شده از بحث‌ها و گفتگوها، مشاهدات، نوارهای ویدیویی، اسناد و...). تحلیل‌های محتوایی فقط بر تجزیه و تحلیل مفهوم‌های موجود در مطالب مطرح‌شده نمی‌پردازند، بلکه مفاهیم مختلفی را در سطوح مختلف معرفی می‌کنند. موضوعات و عقاید اصلی متن که به عنوان مفهوم اصلی متن در نظر گرفته می‌شوند؛ اطلاعات حاصل از متن به عنوان جدیدترین مفاهیم تجزیه و تحلیل جنبه‌های ظاهری متون نیز جزء این اهداف در نظر گرفته می‌شوند.

یافته‌ها

در نهایت مفاهیم زیر بر اساس کلام مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در جهت شناسایی اهداف اقتصادی در کلام ایشان پرداخته می‌شود:

مستند بودن اقتصاد به آموزه‌های الهی

اقتصاد در اندیشه مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) مبتنی بر وحی می‌باشد بدین معنا که انقلاب اسلامی به وجود آمد تا ملت ایران، به حیات طیبه دست یابد. حیات طیبه، یعنی آن چیزی که قرآن می‌فرماید: فلنحییته حیاة طیبه این ثمره و هدف نهایی این انقلاب است. حیات طیبه، یعنی یک ملت، هم از لحاظ مادی و زندگی روزمره و رفاه و امنیت و دانش و سواد و عزت سیاسی و استقلال اقتصادی و رونق مالی و اقتصادی برخوردار باشد و هم از جهت معنوی، انسانهای مؤمن و خدانشناس و پرهیزکار و برخوردار از اخلاق والای الهی در آن زندگی کنند. (۱)

اقتصاد مبتنی بر وحی در مقام آن است که انسان را به نامتناهی وصل نماید؛ با ازلیت پیوند دهد و او را ابدی کند تا با مشاهده نتایج فعالیت‌ها و رفتارهای خویش و یقین به ثمربخشی آن‌ها در جهان پس از مرگ، راه تکامل را ببیند. انسان در این مکتب وحیانی، با نگرشی کاملاً متفاوت نمایان می‌گردد و این نگرش رفتارهای اقتصادی او را تحت تأثیر قرار می‌دهد و در مصرف، به رزاقیت الهی و در تولید، به توحید افعالی معتقد است. قبض و بسط رزق را از ناحیه خداوند می‌داند و به توزیع تکوینی الهی نیز معتقد است و در یک جمله، در سراسر رفتارهای او توحید تجلی می‌کند. (۲)

ماهیت اکتشافی دارند، استفاده از روش شناسی کیفی بسیار رایج است. به عنوان مثال، یک روش کیفی ممکن است برای درک تصورات مردم در مورد رویدادی که رخ داده است یا نامزدی که برای ریاست جمهوری نامزد می‌شود، استفاده شود.

در این مطالعه هدف شناسایی مقوله‌های موجود در کلام مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) است که بتوان از آن‌ها برای نتیجه‌گیری و تحلیل در بخش کمی مطالعه بهره برد. هر چند در این بخش نیز می‌توان از بسیاری از فرآیندهای گردآوری اطلاعات استفاده نمود اما نخستین گام در روش احلیل محتوا ارزیابی و تحلیل مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته در حوزه مورد مطالعه است. این امر موجب می‌گردد تا نسبت به پدیده مورد بررسی اطلاعات جامعه گردآوری شده و در هنگام انجام مصاحبه با نخبگان و گروه‌های هدف در جایگاه مناسبی قرار داشته باشد.

تحقیق شامل تحلیل محتوای متنی و مصاحبه‌ای است. بنابراین: جامعه آماری تحقیق حاضر در بخش تحلیل محتوای متنی، شامل سخنرانی‌ها، کتب و بیانات و کلاس‌های درس مرتبط با موضوع و استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی است و کار بررسی متون تا رسیدن به کفایت تئوریک ادامه خواهد داشت.

روش نمونه‌گیری این مرحله از پژوهش نمونه‌گیری غیراحتمالی و هدفمند و با رویکرد گلوله‌برفی است. انتخاب منابع در پژوهش کیفی با هدف دستیابی به بیشترین اطلاعات در مورد پدیده مورد بررسی انجام می‌شود. در پژوهش کیفی نمونه پژوهش، انتخاب یا دعوت می‌شوند از این رو آن را نمونه‌گیری هدفمند می‌نامند.

برای انجام تحلیل کافی و مناسب در بخش کیفی در این مطالعه از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی استفاده می‌شود. برای گردآوری داده‌ها در این بخش ادبیات گذشته به روش مرور نظامند از طریق مطالعات کتابخانه‌ای بررسی خواهد شد؛ روش جمع‌آوری داده‌ها در این بخش جستجوی کتابخانه‌ای از جمله مطالعه کتب و نشریات داخلی و خارجی، استفاده از منابع و مآخذ مکتوب و دیجیتالی، سایت‌های اینترنتی و پایگاه‌های اطلاعاتی است.

ابزار گردآوری اطلاعات همانطور که پیشتر اشاره گردید به صورت بررسی متون و منابع مرتبط و در دسترس می‌باشد. که پس از استخراج مولفه‌های مورد انتظار در بخش دوم به سوی تحلیل کلام در حیطه مورد پژوهش حرکت خواهد کرد

در این مطالعه در ابتدا با استفاده از روش تحلیل محتوای متنی و مطالعه و مرور نظام مند متون و بیانات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) کلیه شاخص‌ها و مولفه‌های نورد نظر استخراج می‌شود. سپس با استفاده از روش تحلیل محتوا مصاحبه‌ای به دسته‌بندی و کدگذاری مولفه‌ها و استخراج مفاهیم پرداخته می‌گردد. هدف این فرایند کشف ارتباط درونی اجزا و عناصر تشکیل دهنده داده‌ها، دستیابی به هدف نهایی رهبری کشور، یافتن شرایط و محیطی که با داده‌ها مرتبط است و در نهایت، ارائه نتایجی واقع‌بینانه است. صاحب‌نظران اشاره می‌کنند، فرایند تحلیل

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَ
الْأَرْضِ ... (اعراف، ۹۶)

اگر مردم قریه‌ها ایمان آورده و پرهیزگاری پیشه کرده بودند
برکات آسمان و زمین را به رویشان می‌گشودیم...

در همه شغل‌ها از جمله تجارت و معاملات، انسان مسلمان می‌تواند
شغل خود و فعالیت‌های خود را که در واقع یک نوع کارگشایی
است، به عنوان بهترین عبادت به حساب آورد و علاوه بر پاداش
دنیوی، از ثواب‌های اخروی و الهی برخوردار گردد. البته روشن است
انسان در صورتی می‌تواند به این کار رنگ خدایی بخشد و آن را به
حساب خدا بگذارد که در همه حال، شرایط و آداب آن و
دستورهایی را که خدا در مورد هر کاری مشخص کرده است،
مراعات کند و از حدود و ثغور آن تجاوز نکند. (۷)

دین خدا، در حقیقت شکل دادن و جهت دادن و قالب بخشیدن به
همه تلاش‌های انسانی است. دین، یعنی صراط زندگی. اگر شما به یک
جامعه انسانی و به یک کشور نگاه کنید، می‌بینید انسانها در این
جامعه، برای مسائل شخصی و عاطفی و معیشتی و عمومی خود،
فعالیت‌های متنوع و گوناگونی دارند. دین، همه این فعالیتها را جهت
میدهد؛ آنها را هدایت میکند و به کمک خرد انسانی می‌شتابد تا
انسان بتواند این فعالیتها را طوری تنظیم کند و کنار هم بنشاند تا
سعادت او را در دنیا و آخرت تأمین کند. (۸)

کرامت انسانی و عزت مومنانه

کرامت انسانی یک از مهمترین مقوله‌ها در اندیشه اقتصادی رهبر
انقلاب می‌باشد که می‌تواند بر تمامی ابعاد فعالیت اقتصادی انسان
تأثیر گذار باشد.

خدای متعال در رابطه با کرامت انسانی می‌فرماید:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبُرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ
وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا. (اسراء، ۷۰) و محققاً ما
فرزندان آدم را بسیار گرامی داشتیم و آنها را (بر مرکب) در بر و
بحر سوار کردیم و از هر غذای لذیذ و پاکیزه آنها را روزی دادیم و
آنها را بر بسیاری از مخلوقات خود برتری و فضیلت کامل بخشیدیم.
در قرآن کریم نیز معنای کرامت به معنای شرافت و بزرگی آمده
است.

"انْ كَرَّمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ" (حجرات، ۱۳) بزرگترین و شریفترین
شما نزد خدای متعال باتقواترین شماست.

در تمامی فعالیت‌های اقتصادی اگر از این مبنی غفلت شود و جایگاه
فرد در جامعه تبیین نشود لطمات سختی به انسان وارد می‌شود و
انگیزه فرد در جهت رشد به پزیردگی خواهد رفت.

کرامت انسانی در فعالیت‌های اقتصادی بدین معناست که انسان
دارای حرمت است و حق این را دارد که در جامعه به صورت
آزادانه و محترمانه فعالیت اقتصادی داشته باشد و هیچ دستور العمل
اقتصادی نباید این حق ذاتی انسان را از وی سلب نماید.

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُّبِينٌ، يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ
سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى
صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

همانا از جانب خدا برای (هدایت) شما نوری (عظیم) و کتابی آشکار
آمد. خدا بدان کتاب هر کس را که از پی خشنودی او رود به
راههای سلامت هدایت کند و آنان را از تاریکی‌های (جهل و گناه)
بیرون آورد و به عالم نور داخل گرداند و به راه راست رهبری کند.
توحید در اقتصاد یعنی این که تمام ابزارهای لازم جهت فعالیت
اقتصادی از جمله تولید و فرآیند شکل‌گیری آن را متعلق به خداوند
متعال می‌باشد و همه آن‌ها را مخلوق هستی است که در این رابطه
آیات فراوانی وجود دارد.

موخدان در عرصه فعالیت‌های اقتصادی همواره دستی غیبی احساس
می‌کنند که هدایتگر فعالیت‌ها و رخدادهای اقتصادی است؛ همانند
آنچه آدام اسمیت تحت عنوان «دست نامرئی» مطرح می‌کرد، اما
تفاوت بین این دو بسیار است. بر اساس بینش توحیدی، مردم در
سخت‌ترین شرایط اقتصادی، دچار یأس نمی‌شوند و در بهترین
شرایط اقتصادی، از یاد خدا و اطاعت و عبودیت او غافل نمی‌گردند؛
زیرا مؤثر حقیقی را خداوند متعال می‌دانند. در زمان رکود یا بحران،
چشم امید به رحمت و اسعه او و گشایش در امور دارند و در هنگام
روقت، احساس بی‌نیازی نکرده، طغیان نمی‌کنند؛ چرا که اگر او
نخواهد، فراوانی محصول دوام نخواهد یافت. (۳)

هرکس که تقوای الهی پیشه کند، خدا برای او راه بیرون رفتن از
مضایق و مشکلات را قرار می‌دهد، یعنی برای او راه باز می‌کند برای
خروج از بن‌بست‌ها و بیرون آمدن از مشکلات. (۴)

در حدیثی از ابوذر غفاری نقل شده که پیامبر(ص) فرمود:

من آیه‌ای را می‌شناسم که اگر تمام انسان‌ها دست به دامن آن زنند
برای حل مشکلات آنها کافی است. پس آیه (وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ
مَخْرَجًا) را تلاوت فرمود و بارها تکرار کرد. (۵)

ایمان به خدای متعال نه فقط سعادت معنوی را تأمین میکند، بلکه
سعادت مادی را هم تأمین میکند. ایمان به خدای متعال موجب
میشود که بشر در زندگی مادی خود بتواند همه‌ی آن چیزهایی را
که انسان به آن نیازمند است، به دست بیاورد. «و لو انهم اقاموا
التَّوْبَةَ و الانجیل و ما انزل الیهم من ربهم لاكلوا من فوقهم و من
تحت ارجلهم» اگر اقامه‌ی دین بشود، اگر تعالیم اسلامی در جامعه
عمل بشود، انسانها از لحاظ رفاه به آن حدی میرسند که هیچ نیازی
برای آنها باقی نماند که تأمین نشده باشد. (۶)

از ویژگی‌های برجسته و متمایز کننده انسان، خصوصیت معنویت
گرایی موجود در نهان و سرشت اوست. زیرا وی موجودی دو بُعدی
است که یک بُعد آن نشأت گرفته از روح اقدس الهی است، که اگر
جسم او نیز نابود شود، روح و روان او نابود شدنی نیست؛ از این رو
همه برنامه‌ها از جمله فعالیت‌های اقتصادی باید در جهت حفظ و
تداوم ذاتی و حقیقت وجودی او باشد و محیط معنویت‌گرایی او
تخریب نشود.

هیچ مکتب اقتصادی در دنیا مانند مکتب اسلام این قدر برای کرامت انسانی و جایگاه فرد در جامعه سخن نگفته و آن را به عنوان مبنایی در جهت فعالیت های اقتصادی بنا نهاده است.

در اندیشه امام خامنه ای حفظ کرامت انسانی در جامعه باعث ایجاد عزت ملی می گردد و می فرماید:

در نحوه ی اداره ی کشور و ارتباط با انسانها، عزت ملی به این است که تک تک انسانها در یک جامعه مورد احترام قرار بگیرند. «اما اخ لک فی الدین و اما نظیر لک فی الخلق» (۹)؛ اگر هم دین شماست، مورد احترام است؛ اگر هم دین شما نیست، مورد احترام است. در جامعه هر که انسان است، مورد احترام است؛ مورد تکریم است؛ این ایجاد عزت ملی میکند. اینها ابعاد گوناگون عزت ملی است. (۱۰) در نظام جمهوری اسلامی، تکریم شأن انسان - که یکی از ویژگیهای اسلام است - ارزش دادن به انسان، رشد دادن انسان، انسان را در کار شایسته ی خودش به کار گرفتن و نیروهای او را در خدمت اهداف متعالی جوشاندن، یکی دیگر از گرایشهای اصولی است. (۱۱)

انسان در نگاه غرب غریزه محور است و تمامی فعالیت های خود، از جمله امور اقتصادی اش را بر مبنای ارضای غرائض بکار می برد ولی در اسلام انسان فطرت محور می باشد و بر اساس فطرت الهی و پیروی از دین خدا به تمامی لذت های دنیوی صبغه الهی می بخشد.

فَطَّرَ اللَّهُ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا (روم، ۳۰)

پیوسته از طریقه دین خدا که فطرت خلق را بر آن آفریده است پیروی کن

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً (بقره ۱۳۸)

رنگ خداست (که به ما رنگ ایمان و سیرت توحید بخشیده) و چه رنگی بهتر از رنگ (ایمان به) خدا؟

فطرت انسان گرایش به خدای متعال و به توحید و به مرکز واحد متعالی ای است که همه ی انگیزه های انسانها، همه ی احساسات انسانها در آنجا میتوانند مجتمع شوند و کنار هم قرار گیرند. (۱۲)

استاد شهید مطهری در کتاب انسان و سرنوشت می نویسد:

انسان در مفهوم غربی اش، تک بعدی است و توجهی افراطی به برآیند قوای جسمانی و غریزی خود دارد و اگر به سوی عرصه های فراغریزی نیز گامهایی برمی دارد، همواره تابعی از غریزه محوری در آن عرصه ها می سازد. در مقابل، انسان در مفهوم اسلامی اش، چندبعدی است و می کوشد در کنار توجه به امور مادی و این جهانی، ارزش و اهمیت امور متعالی و قدسی را پاس داشته و از آن غافل نشود. (۱۳)

ماهیت جامعه

جامعه به عنوان کل مرکب از افراد، هویت و ماهیتی متناسب با افراد کسب مینماید.

صرف نظر از مختصات زمانی و جغرافیایی فرد فرد انسانها، ماهیت و هویت شایع و همگانی افراد، در فرآیندی پیچیده در

اجتماع انسانی به هم گره می خورد و ماهیت جامعه انسانی را شکل می دهد.

در اینجا ما هر نگاه و تبیینی نسبت به انسان داشته باشیم این نگاه در ماهیت جامعه نیز تاثیر گذار است یعنی ماهیت جامعه شکل گرفته از تبیین و نگرشی است که به افراد جامعه داریم.

در صورتی که ماهیت انسان را طبق تفکر غرب غریزه محور بدانیم به طبع این دیدگاه جامعه نیز به سوی غریزه محوری و کسب سود حداکثری پیش می رود، در این جامعه افراد برای ارضای نیازها و غرایض خود از هیچ فرصتی فرو گذار نمی کنند و همین امر موجب نزاع و درگیری بین افراد جامعه خواهد شد، در اقتصاد چنین جامعه ای سودآوری حرف اول را می زند و تمامی قوانین این جامعه مطابق همین اصل سودآوری شکل می گیرد.

اما در نگاه اسلامی هدف از ایجاد جامعه برپایی قسط و عدل می باشد که در اندیشه رهبری این هدف میانی است و هدف اصلی عبودیت می باشد.

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ (حدید، ۲۵)

همانا ما پیامبران خود را با ادله و معجزات فرستادیم و با ایشان کتاب و میزان عدل نازل کردیم تا مردم به راستی و عدالت گرایند.

قیام به قسط و همه ی آنچه که مربوط به زندگی دنیایی، اجتماعی و فردی افراد است مقدمه ی هدف خلقت است: «و ما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون» یعنی عبودیت. همه چیز مقدمه است؛ جامعه ی اسلامی هم مقدمه است؛ عدالت هم مقدمه است. (۱۴)

همچنین بر اساس آیات الهی پیامبران به عنوان رهبران هدایت کننده جامعه معرفی شده اند.

وَجَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عَابِدِينَ (انبیاء، ۷۴)

و آنان را پیشوای مردم ساختیم تا (خلق را) به امر ما هدایت کنند و هر کار نیکو را (از انواع عبادات و خیرات) و خصوص اقامه نماز و اداء زکات را به آنها وحی کردیم و آنها هم به عبادت ما پرداختند. ماهیت جامعه اسلامی با بندگی خدای متعال، عدالت طلبی و هدایت پذیری از پیامبران و اولیای الهی شکل گرفته و در همه عرصه ها و به خصوص عرصه اقتصادی بر اساس همین ماهیت برنامه ریزی و بر اساس اصول و تعالیم الهی شروع به فعالیت اقتصادی می نماید.

قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مِثْلَ خِيَارِكُمْ ثُمَّ تَنفَكُوا مَا بَصَاحِبِكُمْ مِنْ جَنَّةٍ (سبأ، ۴۶)

بگو که من به یک سخن شما را پند می دهم و آن سخن این است که شما خالص برای خدا دو نفر دو نفر با هم یا هر یک تنها قیام کنید و (درباره من) عقل و فکرت کار بندید تا به خوبی دریابید که صاحب شما امت را جنون نیست.

در تفسیر این آیه شریف آمده است که هر حرکت و قیامی سه عنصر لازم دارد: خلوص «لِلَّهِ»، رهبر «بِصَاحِبِكُمْ»، فکر و برنامه «تَنفَكُوا». حرکتها و انقلابهایی که برای خدا نباشد و برخاسته

وَكُلُّ إِنْسَانٍ لَّزَمْنَاهُ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا (سرا، ۱۳)

و ما مقدرات و نتیجه اعمال هر انسانی را طوق گردن او ساختیم (که ملازم و قرین همیشگی او باشد) و روز قیامت کتابی (که نامه اعمال اوست) بر او بیرون آریم در حالی که آن نامه چنان باز باشد که همه اوراق آن را یک مرتبه ملاحظه کند.

شهید استاد مطهری در تبیین نظر اسلام در رابطه با اصالت فرد و جامعه می فرماید:

اسلام از آن جهت که وجود اجزای جامعه را در وجود جامعه حل شده نمی داند و برای جامعه وجودی یگانه مانند مرکبات شیمیایی قابل نیست، اصالة الفردی است. اما از آن جهت که نوع ترکیب افراد را از نظر مسایل روحی و عاطفی از نوع ترکیب شیمیایی می داند که افراد در جامعه هویت جدید می یابند که همان هویت جامعه است هر چند جامعه هویت یگانه ندارد، اصالة الاجتماعية است. در ادامه نسبت به تبیین دیدگاه قرآنی مینویسد:

قرآن برای امتها سرنوشت مشترک، نامه عمل مشترک، فهم و شعور، عمل، طاعت و عصیان قابل است. بدیهی است که امت اگر وجود مستقل عینی نداشته باشد، سرنوشت و فهم و شعور و طاعت و عصیان معنی ندارد. اینها دلیل است که قرآن به نوعی حیات قابل است که حیات جمعی و اجتماعی است؛ حیات جمعی صرفاً یک تشبیه و تمثیل نیست، یک حقیقت است همچنان که مرگ جمعی یک حقیقت است. (۱۷)

البته شایان ذکر می باشد که برخی از متفکرین اسلامی این استدلال شهید مطهری را قبول نداشته و صرفاً حیات و مرگ جوامع را معنایی جز شوکت و اقتدار یا افول و تفرقه آن ها نمی دانند و اجتماع را دارای حقیقت واحدی نمی دانند. (۱۸)

مبنای نویسنده مطابق با مطالب استاد مطهری بوده و اشکالات وارده را صحیح نمی داند و قائل است که روح کلی قرآن و رای حقیقت فرد و افراد قائل به حیات و حقیقت جامعه هم هست.

آیات و روایات متعدد و مختلفی که از نابودی و عذاب های جمعی که بر بعضی امت ها فرود آمده را می توان دلیلی بر پذیرش دیدگاه اصالت جامعه دانست.

ضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذَّلِيلَةُ أَيْنَ مَا تُقِفُوا إِلَّا بِحِجْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحِجْلٍ مِنَ النَّاسِ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقِّ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ (آل عمران، ۱۱۲)

آنها محکوم به ذلت و خواری هستند به هر کجا که یافت شوند، مگر به دین خدا و عهد مسلمین درآیند. و آنان پیوسته مستحق خشم خدا و اسیر بدبختی و ذلت شدند از این رو که به آیات خدا کافر شده و پیغمبران حق را به ناحق می کشند، و این نابکارها به خاطر نافرمانی و ستمگری همیشه آنها بود.

طبق این آیه قوم یهود همیشه ذلیل است. گرچه گاهی سرنخ تبلیغات و اقتصاد و سیاست را به دست می گیرد، اما از نظر کرامت و عزت

از عقده ها و هوس ها و برای کسب ثروت باشد به جایی نمی رسد. اگر انقلاب همراه با فکر و برنامه جامع نباشد و یا رهبر الهی همراه و مصاحب با انقلابیون نباشد به نتیجه ای نمی رسد و بقا و برکاتی نخواهد داشت. (۱۵)

شهید مطهری اجتماعی بودن انسان را ناشی از خلقت و آفرینش می داند و چنین استدلال می نماید:

انسانها از نظرامکانات و استعدادهای یکسان و همانند آفریده نشده اند که اگر چنین آفریده شده بودند، هر کس همان را داشت که دیگری دارد و همان را فاقد بود که دیگری فاقد است و طبعا نیاز متقابلی و پیوندی و خدمت متبادلی در کار نبود. خداوند انسانها را از نظر استعداد و امکانات جسمی و روحی و عقلی و عاطفی، مختلف و متفاوت آفریده است تا بدین وسیله، زندگی به هم پیوسته اجتماعی را فراهم نموده است؛ لذا زندگی اجتماعی انسان امری طبیعی است نه صرفاً قراردادی و انتخابی و نه اضطراری و تحمیلی. (۱۶)

بر مبنای تفکر سرمایه داری، هسته و محور اصلی اجتماع فرد است که از وجود حقیقی برخوردار است و اجتماع چیزی جز مجموع اجزای تشکیل دهنده آن، یعنی تک تک افراد نیست که با حفظ استقلال و هویت خود آن را بوجود آورده اند. بنابراین اجتماع فاقد وجود حقیقی و تنها از وجود اعتباری برخوردار است به عقیده مکتب سرمایه داری اولویت فرد و تقدم آن بر منافع جامعه از همینجا سرچشمه میگیرد. در مقابل این تفکر مبنای فکری سوسیالیست ها می باشد که در آن محور اصلی بها دادن به اصالت جمع، بدون در نظر گرفتن فرد به عنوان شخصیت حقیقی است.

به نظر می رسد نزاع ما با تئوری های اقتصادی شرق و غرب تنها به تحلیل ذهنی نباشد و دارای ثمره عملی هم باشد. هدف در اقتصاد اسلامی این است که فعالیت های اقتصادی بر مبنای احکام اسلامی باشد و در نتیجه امور اقتصادی مسلمانان نمی تواند بر مبنای تئوری های شرق و غرب باشد، اختلاف اقتصاد اسلامی با اقتصاد شرق و غرب مبنایی است یعنی در اقتصاد غرب اصالت با فرد یا به بیان دقیق تر سرمایه فرد است و در اقتصاد شرق اصالت با اجتماع یا آنچه حاصل از این اجتماع هست یعنی کار می باشد، این ها چیزی جز اصالت ماده نیست و حال آنکه طبق مبنای اسلامی اصالت با وحی می باشد.

در اندیشه اقتصادی رهبر انقلاب زاویه دید به اقتصاد غیر مادی است و در صورت کسب ثروت باید این ثروت در جهت ارتقا و سود جامعه باشد.

طبق اصل و حیاتی می توان برای فرد دو هویت قائل شویم هویت فردی و هویت اجتماعی، یعنی انسان دارای هویتی مرکب از فرد و اجتماع می باشد. به زبان ساده تر اسلام هویت فردیت را تأیید می کند تا زمانی که مصالح اجتماعی به خطر نیفتد.

خدای متعال در قرآن کریم با بیان اینکه کارنامه ی هر انسانی را در گردنش بسته ایم هویت فردی را تأیید می نماید و می فرماید:

و محبوبیت و امنیت، بدترین جایگاه را دارد. (مثل افراد دزد و چاقو کشی که ایجاد دلهره کرده و درآمدهای کلانی به دست می‌آورند، ولی هرگز از جایگاه والایی برخوردار نیستند). (۱۹)

در روایتی از حضرت امیرالمؤمنین، علی (علیه السلام) آمده است، که دلالت بر همین مطلب دارد که هویت فردیت تا موقعی تأیید می‌گردد که مصالح اجتماعی به خطر نیفتد.

أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّمَا يَجْمَعُ النَّاسَ الرِّضَا وَالسُّخْطُ. وَإِنَّمَا عَقَرَ نَاقَهُ تَمُودَ رَجُلٌ وَاحِدٌ فَعَمَّهُمُ اللَّهُ بِالْعَذَابِ لَمَّا عَمَّوهُ بِالرِّضَا، فَقَالَ سُبْحَانَهُ: «فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا نَادِمِينَ» (ای مردم، فقط خشنودی و خشم است که انسان‌ها را گرد می‌آورد. شتر تمودیان را فقط یک مرد پی کرد؛ خدای متعالی، عذاب را بر عموم آنان فرود آورد، چراکه عمومشان از [کار] او (پی‌کننده) خشنود بودند؛ خدای سبحان و تعالی فرمود: «پس آن را پی کردند و پشیمان شدند». (۲۰)

کرامت انسانی و عزت مومنانه به عنوان مفاهیمی مهم در اندیشه آیت الله خامنه‌ای تشریح شده‌اند. این مفاهیم بر اساس مفاهیم قرآنی و اسلامی به معنای آنکه هر انسان به لحاظ خلقت و وجودش ارزش و کرامتی دارد و باید به او با احترام و ارزش‌گذاری نگریسته شود، توصیف می‌شوند. در ادامه، برخی از جوانب این مفاهیم تشریح می‌شوند:

۱. کرامت انسانی: کرامت انسانی به معنای ارزش و اهمیت ذاتی و فطری هر انسان است. آیت الله خامنه‌ای با ارج نهادن به این مفهوم، بیان می‌کند که هر انسان برابر ارزشی و حقوقی دارد و باید در هر جنبه از زندگی، از جمله اقتصاد، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، به او احترام و ارزش‌گذاری شود.

۲. عزت مومنانه: عزت مومنانه به معنای ارتباط بین ایمان و عزت و ارزش انسان است. آیت الله خامنه‌ای با تأکید بر این مفهوم، بیان می‌کند که ایمان به ارزش و عزت انسان ارتباط مستقیم دارد و ایمان و ارزش‌های دینی می‌توانند به انسان کمک کنند تا در تمامی جوانب زندگی خود، از جمله اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، عزت و ارزش خود را حفظ کند و از آسیب‌ها و سوءاستفاده‌ها محافظت شود.

۳. حقوق انسانی: به عنوان جزء ای از کرامت انسانی و عزت مومنانه، آیت الله خامنه‌ای به حقوق انسانی اشاره می‌کند. او با تأکید بر اینکه حقوق انسانی به همه انسان‌ها، بدون تبعیض، تعلق دارد، ضمانت می‌کند که در جوامع اسلامی، حقوق انسانی رعایت و حفظ شود. این حقوق شامل حقوق اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌شود و هدف آن ایجاد عدالت اجتماعی و تحقق ارزش‌های اسلامی در زندگی انسانی است.

در کل، آیت الله خامنه‌ای از طریق تشریح مفاهیم کرامت انسانی و عزت مومنانه، به اهمیت احترام و ارزش‌گذاری به انسان و حقوق انسانی در اسلام و جامعه اسلامی اشاره می‌کند. او تأکید می‌کند که این مفاهیم باید در همه جوانب زندگی فردی و اجتماعی مورد توجه قرار گیرند و برای حفظ عدالت و تحقق ارزش‌های دینی و انسانی، باید بر آنها عمل شود.

کارآمدی دین در رفاه مردم

در اندیشه امام خامنه‌ای رابطه بین دین و سیاست ناگسستگی است و ایشان بارها از باور به حکومت دینی و کارآمدی آن سخن گفته‌اند.

آنچه ما از مجموع معارف قرآنی استفاده می‌کنیم و درمی‌یابیم، این است که مطالبه‌ی اسلام از مسلمین، ایجاد نظام اسلامی به‌نحو کامل است؛ مطالبه‌ی اسلام، تحقق کامل دین اسلام است. (۲۱)

ایشان لازمه استقرار عدالت را در دست گرفتن حکومت توسط صالحین می‌دانند و در تفسیر آیه شریفه "لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ (حدید، ۲۵) بیان می‌دارند: استقرار عدالت، چه در سطح جهانی - آن‌طور که آن وارث انبیا انجام خواهد داد - و چه در همه‌ی بخشهای دنیا، احتیاج به این دارد که مردمان عادل و انسانهای صالح و عدالت‌طلب، قدرت را در دست داشته باشند و با زبان قدرت با زورگویان حرف بزنند. با کسانی که سرمست قدرت ظالمانه هستند، نمی‌شود با زبان نصیحت حرف زد؛ با آن‌ها باید با زبان اقتدار صحبت کرد. آغاز دعوت پیغمبران الهی با زبان نصیحت است؛ اما بعد از آن که توانستند طرفداران خود را گرد آورند و تجهیز کنند، آن‌گاه با دشمنان توحید و دشمنان بشریت، با زبان قدرت حرف می‌زدند... (۲۲)

پیغمبر اکرم قبل از اینکه بیاید مدینه، از مردم مدینه که آمده بودند، از نمایندگان اوس و خزرج بیعت گرفت؛ گفت با جانتان، با ما تان باید همراه من باشید، آنها هم قبول کردند، پیغمبر [هم] تشریف آورد مدینه. وقتی هم وارد مدینه شد، هیچ سؤال نکرد که حالا مثلاً حاکمیت هم به عهده‌ی ما است یا نه؛ نه، معلوم بود، همه میدانستند آمده و حاکمیت و حکمرانی و اداره‌ی حکومت به عهده‌ی او است. دین برای این است: ما اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا لِيُطَاعَ بِاِذْنِ اللّٰهِ؛ (نساء، ۶۴) معنای «لِيُطَاعَ» فقط این نیست که اگر گفت نماز بخوانید، نماز بخوانید؛ نه، [معنایش] اطاعت در همه‌ی امور زندگی [است]، یعنی حکمرانی. خب پس این بخشی از اسلام است، (۲۳)

حکومت دینی در مجموع به حکومتی گفته می‌شود که مرجعیت همه جانبه دینی خاصی را در عرصه حکومت و اداره جامعه پذیرفته است، حکومت دینی نام می‌گیرد. (۲۴)

طبق تعریف فوق حکومت متعهد به اجرای آموزه‌ها و تعالیم دینی می‌شود و تمام تلاش خود را بر اداره جامعه بر مبنای دغدغه‌های دینی تنظیم می‌نماید.

اقامه‌ی دین، وظیفه است. حاکمیت دین، هدف مهم همه‌ی ادیان است؛ «لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ». قیام به قسط، قیام به عدل و حاکمیت الهی، هدف بزرگ ادیان است. اصلاً ائمه‌ی ما (علیهم‌الصلاة والسلام) تمام زجر و مصیبتشان به خاطر این بود که دنبال حاکمیت الهی بودند؛ و آلا اگر امام صادق و امام باقر (صلوات‌الله‌علیهما) یک گوشه مینشستند و چند نفر دور خودشان جمع میکردند و فقط یک مسأله‌ی شرعی میگفتند، کسی به آنها کاری نداشت. (۲۵)

جاویدان می‌داند. این اعتقاد در ساحت زندگی اقتصادی فرد نیز نقش بسزایی داشته که در تشکیل ساختار اقتصادی وی نیز نقش آفرینی می‌کند.

معاد برگرفته از ماده عود به معنای بازگشت (۳۰) می‌باشد که در سوره مبارکه طه به همین معنا اشاره شده است
 مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى (طه، ۵۵) ما شما را هم از این خاک آفریدیم و هم به این خاک بازمی‌گردانیم و هم بار دیگر (روز قیامت) از این خاک بیرون می‌آوریم.
 یک از موثرترین باورها در اقتصاد، باور و اعتقاد به معاد می‌باشد که باعث اصلاح امور اقتصادی انسان و رسیدن به طهارت اقتصادی در زندگی دنیوی می‌شود.

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّخَصَّرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا (آل عمران، ۳۰)
 روزی که هر شخصی هر کار نیکو کرده همه را پیش روی خود حاضر بیند و نیز آنچه بد کرده؛ آرزو کند که ای کاش میان او و کار بدش به مسافتی دور جدایی بود!

مطمئناً بخشی از این حساسی‌ها و بازخواست‌ها مربوط به فعالیت اقتصادی شخص می‌باشد به همین جهت یکی از سوالات مهم طبق فرمایش پیامبر اکرم صلی الله علیه و اله و سلم در روز قیامت سوال اقتصادی "ثروت را از چه راهی کسب کردی" و "در چه راهی خرج نمودی" است.

لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ عَنْ عَمْرِهِ فِيمَا أَفْتَاهُ وَعَنْ شَبَابِهِ فِيمَا أَفْلَاهُ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ وَفِيمَا أَنْفَقَهُ وَعَنْ حُبْنِ أَهْلِ الْبَيْتِ .

رسول خدا(ص) فرمود: روز رستاخیز هیچ بنده ای قدم از قدم بردارد تا از چهار چیز سوال شود: اولاً در چه کاری عمرش را گذرانده ثانیاً در چه راهی جوانی را از دست داده ثالثاً ثروت اش را از کجا آورده و بکجا داده رابعاً از دوستی ما خاندان.

توجه قرآن در ضمن آیات اقتصادی به مساله معادباوری دلالت بر نقش مهم این مبنی اقتصادی در فعالیت های اقتصادی دارد.
 وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فَسُقْنَاكَ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ (فاطر، ۹)

و خداست آن که بادها را بفرستد که ابرها را برمی‌انگیزد و آن ابر را ما به شهر و دیار مرده برانیم و به بارانش زمین را پس از مرگ (خزان) زنده گردانیم. حشر و نشر مردگان هم (به قیامت) همین گونه است.

همچنین خدای متعال در آیات مختلف اقتصادی از جنبه انذار و بشارت به مساله معادباوری اشاره می‌نماید.
 وَبَلِّغْ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا أَكَلُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ، وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ، أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ (مطففين، ۱-۴)
 وای به حال کم‌فروشان. آنان که چون به کیل (یا وزن) چیزی از مردم بستانند تمام بستانند. و چون چیزی بدهند در کیل و وزن به

فلیست تصلح الرعيه الا بصلاح الولاة و لا تصلح الولاة الا باستقامة الرعيه فاذا ادت الرعيه الى الوالي حقه و ادت اليها حقهها عز الحق بينهم و قامت مناهج الدين و اعتدلت معالم العدل و جرت على اذلالها السنن فصلح بذلك الزمان...؛ (۲۶)

پس رعیت صلاح نپذیرد الا والیان صلاح پذیرند و والیان به صلاح نیایند، مگر به راستی و درستی رعیت. زمانی که رعیت حق خود را نسبت به والی بگذارد و والی نیز حق خود را نسبت به رعیت ادا نماید. حق در میان آن‌ها عزت می‌یابد و طرق واضح دین برپا می‌شود و نشانه‌های عدالت استقامت می‌یابد و سنت‌های پیامبر(ص) در مسیر خود افتد و اجرا گردد و در نتیجه روزگار اصلاح شود.

ما اگر چنانچه دنبال اقامه‌ی حکم الهی و دین الهی نباشیم، چرا اینجا هستیم؟ چرا بنده اینجا باشیم؟ خب همانهایی که بودند -یا آنها یا امثال آنها- بیایند اداره کنند حکومت را. ما هستیم برای اینکه میخواهیم دین خدا را تحکیم کنیم؛ حاکمیت دین خدا باید تحقق پیدا کند؛ ما دنبال این هستیم؛ این است که اگر چنانچه کسی در راهش کشته شد، شهید در راه خدا است؛ این است که مردم ما جوانهایشان را این جور سخاوتمندانه دادند و هنوز هم دارند میدهند؛ و آلاً اگر این نبود، خب رونق اقتصادی را دیگران و دیگران [انجام میدهند]؛ چرا بنده‌ی آخوند یا روحانی بیایم مشغول این کارها بشوم؟ میروم دنبال درس و بحث خودم؛ خب دیگران این کارها را میتوانند بکنند و انجام میدهند؛ در دنیا هم دارند انجام میدهند. اگر بحث دین خدا و تحکیم دین خدا و حاکمیت الهی نباشد، بودن من و شما در اینجا اصلاً ضرورتی ندارد. (۲۷)

تا مردم متدین و معتقد به دینی نباشند، حکومت دینی در آن کشور اصلاً به وجود نمی‌آید و جامعه‌ی دینی شکل نمی‌گیرد. بنابراین، وجود حکومت دینی در یک کشور، به معنای تدین مردم است؛ یعنی مردم این حکومت را خواستند، تا این حکومت بیاید. (۲۸) حکومت‌ها بدون پشتوانه مردمی، چاره‌ای جز روی آوردن به زور و ظلم نخواهند داشت و از آنجا که در حکومت اسلامی ظلم جایز نیست، تحقق حکومت اسلامی و ادامه آن، فقط با پشتوانه مردمی امکان‌پذیر است. (۲۹)

آیات قرآن تأکید می‌کنند که دین، ارتباط نزدیکی با سیاست، قدرت اقتصادی، و تأمین نیازهای اقتصادی دارد. آیات نشان می‌دهند که ارزش‌های دینی، از جمله عدالت، احسان، موعظه، و توجه به خانواده و خویشاوندان، بهبود رفاه و آسایش مردم را در بر دارند. معاد باوری و نقش آن در اقتصاد

در اندیشه رهبر انقلاب مسئله‌ی عدم تفکیک دنیا و آخرت به خوبی تبیین شده است و ایشان با استناد به روایت پیامبر صلی الله علیه وآله و السلام؛ «الدنيا مزرعة الآخرة» می‌فرمایند: دنیا و آخرت از هم جدا نیستند. آخرت ما آن روی سکه‌ی دنیای ماست. «و ان جهنم لمحيطة بالکافرين» (توبه، ۴۹)

معاد باوری باعث تغییر نگرش انسان به زندگی دنیوی می‌شود، بدین صورت که آن را فقط به عنوان وسیله ای جهت رسیدن به زندگی

مردم کم دهند. آیا آنها نمی‌دانند که (پس از مرگ برای مجازات) بر انگیخته می‌شوند.

یکی از نام‌های روز قیامت، یوم الحساب می‌باشد، یعنی روزی که اعمال انسان مورد ارزیابی و محاسبه قرار می‌گیرد. از اعمال و فعالیت‌های مهم انسان در دنیا فعالیت اقتصادی وی می‌باشد، و چنین فردی از ترس یوم الحساب به تصحیح فعالیت‌های اقتصادی خود می‌پردازد.

«إِنَّمَا نَطْعِمُكُمْ لَوْجَهَ اللَّهِ لَا نُزِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا نُكْفِرُكُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» (دهر، ۹-۱۰) ما شما را [به خاطر خدا] اطعام می‌کنیم و هیچ پاداش و سپاسی از شما نمی‌خواهیم. ما از پروردگاران می‌ترسیم در آن روزی که عبوس و سخت و هولناک است.

همچنین هیچ منافاتی بین توجه به آخرت و زندگی و فعالیت دنیوی وجود ندارد که بدین صورت که فردی که توجه به آخرت داشته باشد از زندگی دنیوی بی‌بهره باشد.

حضرت امیر علیه السلام در نامه‌ای به فرماندار بصره می‌نویسد: وَاعْلَمُوا عِبَادَ اللَّهِ أَنَّ الْمُتَّقِينَ ذَهَبُوا بِعَاجِلِ الدُّنْيَا وَآجِلِ الْآخِرَةِ، فَتَشَارَكُوا أَهْلَ الدُّنْيَا فِي ذُنُوبِهِمْ، وَ لَمْ يُشَارِكْهُمْ أَهْلُ الدُّنْيَا فِي آخِرَتِهِمْ. سَكَنُوا الدُّنْيَا بِأَفْضَلِ مَا سَكِنَتْ، وَ أَكَلُوا بِأَفْضَلِ مَا أَكَلَتْ، فَحَظُّوا مِنَ الدُّنْيَا بِمَا حَظُّوا بِهِ الْمُتَرَفُّونَ، وَ أَخَذُوا مِنْهَا مَا أَخَذَهُ الْجَبَابِرَةُ الْمُتَكَبِّرُونَ. آگاه باشید ای بندگان خدا پرهیزکاران از دنیای زودگذر به سلامت گذشتند و آخرت جاودانه را گرفتند. با مردم دنیا در دنیاشان شریک گشتند، اما مردم دنیا در آخرت آنها شرکت نکردند. پرهیزکاران در بهترین خانه‌های دنیا سکونت کردند، و بهترین خوراکی‌های دنیا را خوردند، و همان لذت‌هایی را چشیدند که دنیا داران چشیده بودند، و از دنیا بهره‌گرفتند آنگونه که سرکشان و متکبران از دنیا بهره‌مند بودند.

جلوه‌های معاد باوری در اقتصاد

معاد باوری نتایج و آثاری در زندگی فردی و اجتماعی افراد دارد که یکی از بخش‌های مهم آن تاثیر در زندگی اقتصادی انسان هاست، انسان معادباور تابع ارزش‌هایی است که ناشی از اعتقاد به زندگی واپسین در آخرت هست، این پیروی نتایجی در روابط اقتصادی دارد. عمل صالح در قرآن کریم مورد تاکید قرار گرفته و مایه نجات انسان در معاد قلمداد شده است، از جمله مهمترین اعمال صالح خدمت و کمک به دیگران می‌باشد که از مهمترین مصادیق آن کمک اقتصادی می‌باشد.

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفَى الرِّقَابَ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ (بقره ۱۷۷)

نیکوکاری آن نیست که روی به جانب مشرق یا مغرب کنید (چه این چیز بی‌اثری است) لیکن نیکوکاری آن است که کسی به خدای عالم و روز قیامت و فرشتگان و کتاب آسمانی و پیغمبران ایمان آورد و دارایی خود را در راه دوستی خدا به خویشان و یتیمان و فقیران و در راه ماندگان و گدایان بدهد و در آزاد کردن بندگان صرف کند، و نماز به پا دارد و زکات مال (به مستحق) بدهد، و نیز نیکوکار آناند که با هر که عهد بسته‌اند به موقع خود وفا کنند و در حال تنگدستی و سختی و هنگام کارزار صبور و شکیبا باشند. (کسانی که بدین اوصاف آراسته‌اند) آنها به حقیقت راستگویان و آنها به حقیقت پرهیزکارانند.

مشکلات اقتصادی همواره از مهمترین آلام بشری بوده است مضافاً اینکه پیشرفت و تعالی اقتصادی در سایه مقاومت، استقامت و صبر در مشکلات اقتصادی در راه اهداف متعالی اقتصادی محقق می‌شود از این رو انسان معادباور در راه رسیدن به اهداف اقتصادی اسلامی نسبت به نابسامانی‌های اقتصادی صبر خود را از دست نداده و با آرامش درونی و روحیه تعاون و برادری بر مشکلات اقتصادی فائق می‌آید. خداوند متعال در آیات زیادی مومنان را به خاطر این صبر و استقامت ستوده است.

وَلَبِئْسَ لَكُمْ بَشِيرٌ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (بقره، ۱۵۵-۱۵۷)

و البته شما را به پاره‌ای از سختی‌ها چون ترس و گرسنگی و نقصان اموال و نفوس و آفات زراعت بیازماییم، و صابران را بشارت و مزده بده. آنان که چون به حادثه سخت و ناگواری دچار شوند (صبری پیش گرفته و) گویند: ما به فرمان خدا آمده‌ایم و به سوی او رجوع خواهیم کرد. آن گروهند که مخصوص به درود و الطاف الهی و رحمت خاص خدایند و آنها خود هدایت یافتگانند.

پیامبر اکرم فرمودند خداوند رحمت کند فردی را که کارش را متقن انجام می‌دهد. یکی از علل اینکه انسان‌ها کارهای خود را به صورت ماندگار و پایدار انجام می‌دهند اعتقاد راسخ به ارزش و اهمیت آن است، انسان معادباور از سویی کار خود را به عنوان عمل صالحی در نظر دارد که تجسم آن در معاد در قالب پاداش نیک از هم اکنون برای او متصور است از این رو اخلاص در عمل که ناشی از اعتقاد به معاد است، تاثیر مهمی در سطح کیفی فعالیت اقتصادی وی دارد.

فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا (کهف، ۱۱۰)

پس هر کس به لقاء (رحمت) پروردگارش امیدوار است باید نیکوکار شود و هرگز در پرستش خدایش احدی را با او شریک نگرداند.

لا معاد لمن لا معاش له در سنت دینی مسلمانان توجه به زندگی دنیایی و معشیت انسان‌ها امری مهم است، در یوزگی، بیکاری و

محدود به همین چند روز عمر دنیا بود، تصور مرگ برای هر انسانی کابوس وحشتناکی می‌باشد، به همین دلیل منکران معاد همیشه در یک نوع نگرانی جانکاه و عذاب الیم به سر می‌برند...» (۳۲)

از آنجا که انسان علی‌رغم تلاش‌های فراوان به تمامی خواسته‌های اقتصادی خود نمی‌تواند برسد این معادباوری است که می‌تواند باعث رفع نگرانی بابت زحمات کشیده رسیدن به آرامش به خاطر اینکه فعالیت‌هایش عبث و بیهوده نبوده است.

نتیجه‌گیری

نگاهی تحلیلی به بیانات و کلام امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) نشان می‌دهد که دیدگاه ایشان بر مبنای هدایت جامعه با استفاده از تفکر وحدانیت و یکتایی خداوند و برگرفته از تفکر ایمانی ایشان می‌باشد. در شرایطی که کشور ایران به عنوان ۱ کشور اسلامی و پیشرو در ارائه خدمات مبتنی بر دین مبین اسلام می‌باشد. توجه به منویات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) که در جهت توسعه دیدگاه اسلام در اقتصاد و حکومتداری به صورت واضح برگرفته از نگاه و سنت نبوی و ائمه اطهار و تکیه بر آیات و روایات است، نشان می‌دهد که:

با تکیه بر اهدافی چون رشد عزت سیاسی، اقتصادی و رشد معنوی در کنار امنیت و بومی‌سازی، تعریف اقتصاد همگی منجر به رشد و بلوغ مادی و معنوی می‌شود. در این تعریف، توجه به توحید در اقتصاد و اقتصاد مبتنی بر وحی نیز به مستند بودن اقتصاد از دیدگاه ایشان با آموزه‌های الهی منجر می‌شود. مستند بودن اقتصاد با آموزه‌های الهی در دیدگاه مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) نشان‌دهنده توجه عملی و علمی ایشان به مفهوم دین و اقتصاد به صورت همزمان است. این موضوع در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته بر اثر عدم وجود دیدگاهی الهی و عدم وجود تفکر سالم در مدیریت جامعه، نادیده انگاشته شده است.

امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) با تکیه بر کرامت و عزت مؤمنانه توجه ویژه به توجیه اقتصادی اعمال و سیاستهای کشور دارند به گونه‌ای که رفتار و سیاست‌های عمومی کشور را برای دستیابی به منافع و حضور مستمر در عرصه اقتصاد جهانی که در مسیر حفظ کرامت انسانی و عزت مؤمنانه تدوین و ترسیم مینمایند. بیانات ایشان با تکیه بر آیات و روایات و احادیث نشان می‌دهد که مفهوم حرمت انسانی در کنار توجه مکتبی به حق فعالیت اقتصادی تأکید اساسی بر دستیابی به حق و حقوق اقتصادی به شرط رعایت همان کرامت انسانی و عزت مؤمنانه در کنار توجه به ماهیت انسان دارند. در تفکر جاری کشور تلاش دارند تا ضمن توجه به ماهیت انسانی، هر فعالیت ماهیت جامعه را از بعد انتفاع جمعی و اجرای عدالت و برابری در جامعه نیز توجیه و توسعه دهند. ایشان در جای جای کلام خود به تقدم مصالح جمعی بر مصالح فردی تأکید داشته که این تفکر برگرفته از ریشه‌های دینی و مذهبی رفتاری هر مدیر و مدیر اقتصادی است .

سربار جامعه بودن در اسلام مذمت شده است (۳۱) و اسلام تأکید کرده است که مسلمانان از نظر معیشت مستقل و خودکفا باشند براساس نظام اجتماعی مسلمانان سرپرست خانواده نسبت به افراد تحت سرپرستی خود مسئول است و لذا انسان معاد باور علاوه بر تکلیف دینی برای کسب رضایت پروردگار به فعالیت اقتصادی می‌پردازد و زندگی خود و خانواده‌اش را تأمین می‌نماید.

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ (نساء، ۳۴)

مردان را بر زنان تسلط و حق‌نگهبانی است به واسطه آن برتری که خدا برای بعضی بر بعضی مقرر داشته و هم به واسطه آنکه مردان از مال خود نفقه دهند.

یکی از مسائل مهم اقتصادی رعایت اخلاق در روابط اقتصادی است، عدم اخلاق در اقتصاد باعث پیدایش ظلم و ناامنی اقتصادی می‌شود که اقتضای فرودست و طبقات کم‌برخوردار آسیب‌های جدی می‌بینند و طبقات مرفه و سرمایه‌دار نیز با نبود اخلاق در اقتصاد از عدم آرامش درونی و زندگی لذت بخش انسانی محروم می‌گردند، انسان معاد باور با اعتقاد به اینکه عدم رعایت اخلاق موجب خشم الهی و عذاب در آخرت می‌شود خود را ملزم به رعایت اخلاق در روابط اقتصادی می‌کند و در نهایت پدیده‌هایی مانند انفاق قرض الحسنه تعاون در جامعه هویدا می‌شود.

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (بقره، ۲۰۳)

و از خدا بترسید و بدانید که به سوی خدا باز خواهید گشت.

آرامش روانی در فعالیت‌های اقتصادی

از عارضه‌هایی در بعضی از پیروان ادیان وجود دارد برداشت‌های ناصحیح از زندگی دینی است کناره‌گیری و ترک جامعه و رهبانیت از این دست امور می‌باشند. این امور باعث می‌شود همیشه اقتصاد و سرمایه‌جامعه در دستان غیر مومنان باشد و حال آنکه اسلام به افرادی که توانایی و شرایط فعالیت اقتصادی سالم را دارند کار اقتصادی را تکلیف کرده است تا قوام جامعه اسلامی از بین نرود از این رو عرصه اقتصادی همانند عرصه نظامی جهاد فی سبیل الله است. از این منظر مومنان معتقد به معاد با آرامش درونی و با اعتقاد به اینکه تلاش‌های آنان در عرصه اقتصاد و زندگی دنیوی مجاهدت در راه خدا محسوب می‌شود حداکثر تلاش خود را به کار می‌بندند.

أَفَحَسِبْتُمْ أَنْمَّا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنْكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ (مومنون، ۱۰۵)

آیا چنین پنداشتید که ما شما را به عبث و بازیچه آفریده‌ایم و هرگز به سوی ما بازگردانده نمی‌شوید؟!

این جمله کوتاه و پر معنی یکی از زنده‌ترین دلائل رستخیز و حساب و جزای اعمال را بیان می‌کند، و آن این است که اگر راستی قیامت و معاد در کار نباشد زندگی دنیا عبث و بیهوده خواهد بود، زیرا زندگی این جهان با تمام مشکلاتی که دارد و با این همه تشکیلات و مقدمات و برنامه‌هایی که خدا برای آن چیده است اگر صرفاً برای همین چند روز باشد بسیار پوچ و بی‌معنی می‌باشد... اگر زندگی

رعایت اخلاقیات برای رسیدن به نتیجه‌ای چون آرامش روانی جامعه در این میان تأکید بسیار می‌کنند چرا که بر اساس اعتقاد مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) اخلاق در کنار مفاهیم دینی و توجه به برنامه ریزی هدفمند و عملگرایانه و ایجاد انگیزه سالم موجب ایجاد تفکر سالم و مدیریتی آرامش بخش در اقتصاد خواهد شد.

نگاه و دیدگاه امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) اسلامی بر مبنای تفکر وحدانیت و یکتایی خداوند است که برگرفته از تفکر ایمانی و اسلامی ایشان است. این دیدگاه نشان می‌دهد که رهبری معتقد است که تمام جوانب زندگی، از اقتصاد تا حکومتداری، باید بر اساس اصول و آموزه‌های اسلامی و آموزه‌های نبوی و ائمه اطهار بنا شود. توجه به منویات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) که در جهت توسعه دیدگاه اسلام در اقتصاد و حکومتداری به صورت واضح برگرفته از نگاه و سنت نبوی و ائمه اطهار و تکیه بر آیات و روایات است، نشان می‌دهد که ایشان به توسعه و تعمیق اصول و ارزش‌های اسلامی در زمینه‌های مختلف اهتمام زیادی دارند. این شامل اقتصاد اسلامی، عدالت اجتماعی، توسعه پایدار، مبارزه با فساد، حفظ استقلال و سرمایه‌های ملی، توسعه صنعت و فناوری، حفظ حقوق مردم و بسیاری از موضوعات دیگر است.

بنابراین، رهبری از اهمیت بالایی برای توسعه دیدگاه اسلام در اقتصاد و حکومتداری بهره می‌برد و از رویکردی جامع و یکپارچه استفاده می‌کند که بر اساس ارزش‌ها، اصول و معارف اسلامی بنا شده است. این دیدگاه نشان می‌دهد که برای رهبری، اسلام لزوماً در حیطه مذاکرات و تعاملات بین‌المللی و در تمام جنبه‌های زندگی اجتماعی، سیاسی و اقتصادی باید مورد تأکید و توجه قرار گیرد.

پیشنهادهات

بر مبنای یافته‌های این پژوهش که از کدگذاری‌ها و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در مناسبت‌های مختلف حاصل گردیده است. این پژوهشگران پیشنهاداتی را برای سیاست‌های آتی کشور در کنار پیشنهادهایی جهت مطالعات آتی برای سایر پژوهشگران ارائه می‌کنند.

۱. پژوهشگران توصیه می‌گردد با تحلیل سخنان ایشان در حوزه‌های تخصصی به دنبال استخراج برنامه مدون و هدایت پذیر برای سایر بخش‌های اقتصاد کشور باشند.

۲. تدوین جلساتی جهت تشریح سبک تفکر و ریشه‌های اعتقادی در کنار دلایل بروز و منطقی، رفتار و سیاست‌ها و پیشنهادهای ایشان گروه‌های مختلف مردمی موجب تشریح نظرات ایشان و جلوگیری از انحرافات فکری و اقتصادی جامعه خواهد شد.

۳. پیشنهاد می‌گردد مدیران کشور به جای توجه بیش از حد به تئوری‌های اقتصادی که تنها بر مبنای تفکرات غیر دینی تشکیل شده است با تشریح و تفکر اندیشه‌های مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) به پیوند میان اقتصاد و دین توجه بیشتری داشته باشند.

ایشان ضمن تأکید بر محوریت اجتماعی و ارتباطی در جامعه تمایل به حرکت از تئوری به سمت عمل را به دلیل انتفاع بیشتر جامعه از حرکت عملی مورد تأکید قرار میدهند و همواره بر حیات و ممت جمعی جامعه به دلیل پیوند میان بخشهای آن تأکید دارند.

اسلام در تفکر مبتنی بر اقتصاد مفاهیم تأکید بیشتری می‌ورزد که نشان از هدایت و نجات جامعه بر مبنای مطالبه‌گری اسلامی دارد. تحلیل کلام مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) نشان میدهد که در میان تمام تفکرات پیشرو در عرصه اقتصاد جهان، ایشان با نگاهی به کارآمدی دین و رفتار دینی در جامعه و رفاه مردم به مؤلفه‌های اساسی این پیوند مهم توجه بسیار دارند آنجا که به پیوند دین و سیاست در کنار قدرت سیاسی و لزوم وجود حکومت اسلامی در تامین نیازهای اقتصادی تأکید می‌ورزند. هدف ایشان اصلاح پیوسته و پلکانی جامعه و ارائه‌ی خدمات و برنامه مدون برای نجات ۱ جامعه از نگاه دنیایی و فاقد فطرت به اهدافی چون برقراری عدالت و توازن و اجرای برنامه رشد فکری است.

با پیوند میان دین و سیاست حکومت بر اساس آیات و روایت به صالحان و پاکان خواهد رسید و مدیریت ایشان بر جامعه موجب مطالبه‌ی حق اسلام از مسئولین و جامعه برای رعایت دین کامل خواهد شد. دینی که پیوسته به دنبال رشد و حیات پایدار و اقتدار جامعه اسلامی است.

مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در گام‌هایی از سخنان خویش گام را از شرایط دنیا و آخرت عبور داده و به اصل معاد اشاره میکنند که در کمتر تفکر دینی و اقتصادی روز جهان به آن اشاره شده است، آنجا که ایشان معاد باوری را و اثرات آن در اقتصاد با تکیه بر مفاهیمی که تنها در اقتصاد اسلامی به آن توجه گردیده است.

در کلام ایشان پیوند دنیا و آخرت با مفهوم معاد باوری در اقتصاد موجب ارتقای کیفیت زندگی دنیایی و کسب رزق حلال برای پاسخگویی در مقابل پروردگار عالم است. اصلاح نگرش و اقتصاد عملی حداقل نتایج حاصل از دیدگاهی است که به اهمیت معاد در اقتصاد می‌پردازد، امری که کمتر از سوی دیگر کارشناسان چه در حوزه‌ی دین و چه در حوزه اقتصاد مورد توجه قرار گرفته است.

در پایان این مطالعه به صورت مشخص با تکیه بر نظرات ایشان به جلوه‌های معاد باوری در اقتصاد پرداخت شد، آنجا که ایشان ایجاد انگیزه برای کمک به دیگران در کنار افزایش تحمل و استقامت در مقابل مشکلات اقتصادی و ظلم مستکبران را به دلیل ایجاد انگیزه الهی و اخلاص در فعالیت اقتصادی امری ممکن و مفید می‌دانند. برخلاف برخی از تفکرات دینی در تفکر مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی)، تامین نیازهای اقتصادی اعضای خانواده او تکیه بر مفاهیمی چون مسئولیت خودکفایی و توجه به معیشت نشان از پیوند تفکر دینی و اخلاقی و اقتصادی ایشان در بعد خانواده و اجتماع دارد. ایشان با تأکید بر اهمیت توجه بهاهداف اقتصادی به

۵. پیشنهاد می‌گردد محققین و پژوهشگران به دنبال ارزیابی کلام مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) و انطباق آن با قوانین کشور در حوزه تجارت و اقتصاد باشند. با تحلیل این ۲ مقوله میتوان به ضعف‌ها و چالش‌های قانونی در حوزه اقتصاد توجه بیشتری داشت.

۴. پژوهشگران پیشنهاد میشود با تحلیل سخنان رهبران مختلف کشورهای جهان مقایسه این سخنان با سخنان و بیانات مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) در جایگاه نقد و بررسی به اهمیت و جامعیت نگرش کلام مقام معظم رهبری امام خامنه‌ای (مد ظله العالی) توجه بیشتری گردد.

References

The holly Quran

1. Statements in a meeting with the people of Sari on 07/22/1374
2. Quran and Manifestation of Monotheism in Economics, Rajae Seyyed Mohammad Kazem, Marfat Khordad 1382 - Number 66 9 (pages - from 8 to 16)
3. Basics of economics from the point of view of the Holy Quran, Ansari Jafar, Marafat chapter 2002, number 66, p. 52.
4. - Motahari M. Acquaintance with the Qur'an, first edition, Tehran, Sadra, 1378. P. 23.
5. Makarem Shirazi N; Sample interpretation, 11th edition, Qom, Dar al-Kitab al-Islamiyyah, 1372. Volume 24, page 436.
6. Statements in the gathering of pilgrims and residents of Razavi holy shrine 01/01/1389.
7. Business from the perspective of Islam, Mahmoud Sharifi Source: Farhang Kausar 2017 No. 73 p.52.
8. Statements in the meeting of the pilgrims and the neighbors of the holy shrine of Razavi, 12/12/2013.
9. - Nahj al-Balagha, Letter 53.
10. Statements at the ceremony of the 20th anniversary of Imam Khomeini's death (may God bless him and grant him peace)
11. Statements in the meeting of radio and television officials 05/07/1369.
12. Statements in the meeting of officials of the regime on the day of Eid al-Fitr, 21/07/1386.
13. Man and destiny. Tehran: Sadra Publications.
14. Statements in the first meeting of strategic ideas 10/09/2019.
15. Tafsir Noor, Mohsen Qaraati, Tehran: Cultural Center for Lessons from the Qur'an, 1383, 11th edition, vol. 7, p. 461.
16. Motahari collection of works. Tehran: Sadra Publications. Volume 3. Page 315.
17. Motahri M, Society and History, pp. 21-22.
18. Misbah Yazdi, Mohammad Taqi, Society and History from the perspective of the Qur'an, Tehran, Islamic Propaganda Organization, p. 96.
19. Tafsir Noor, Mohsen Qaraati, Tehran: Cultural Center of Lessons from the Qur'an, 1383, 11th edition, volume 1 - page 584.
20. Nahj al-Balagha, Sobhi al-Saleh, first edition, Beirut, 1387 AH., 1967 AD. Sermon 201, p. 319.
21. Statements in the meeting of the members of the Council of Leadership Experts on 12/21/2013.
22. Statements in the meeting of different strata of people on 30/07/2013.
23. Statements in the meeting of seminary students on 02/18/2018
24. Vaezi, Ahmad, Islamic Government, pp. 28-32.
25. Statements in a group meeting of the clergy of Lorestan province, 05/30/1370
26. Seyyed al-Sharif al-Razi, Nahj al-Balagha, Ayati translation, vol. 1, sermon 207, p. 224.
27. Statements in the meeting of the chairman and members of the Council of Leadership Experts 03/06/1395
28. Statements in the question and answer session of responsible managers and editors of student publications 12/04/1377
29. Television speech of the leader of the revolution on the occasion of the 32nd anniversary of the death of Imam Khomeini (may Allah have mercy on him) 03/14/1400
30. Irshad al-Qulub to al-Sawab, Hasan bin Abi al-Hasan Dailami, vol. 1, p. 89; Awali Al-Leali, Ibn Abi Jumhor Ahsa'i: vol. 1, p. 267, H66; Bihar al-Anwar, Allameh Majlesi: vol. 107 p. 109;

31. Tarihi, volume 3, page 110, printed in 2016

32. Sample commentary, Nasser Makarem Shirazi and Jami az Fazal, edited by Ahmad Ali Babaei, Tehran: Darul-Kotb Islamiyya, 2006, vol. 18, p. 23.